

CEĻOT "SOCIĀLISMU AR DŽEZA SEJU": DŽEZA FANU KUSTĪBA 20. GS. 60. GADOS UN LEONĪDS NIDBAĻSKIS – DŽEZA FANS NO LATVIJAS

Heli Reimane (*Heli Reimann*)

Kopsavilkums

Džeza fanu kustība Padomju Savienībā veidojās jau nobriedušā paaudzē un laikā, kad 20. gs. 50. gadu otrajā pusē džezs atdzima pēc sasaluma vēlinā staļinisma periodā. Pateicoties Hruščova iniciatīvām un vispārējam kultūras "atkusnim", kā arī sevišķi Maskavas Jaunatnes festivālam, kopējais politiskais un kultūras klimats Padomju Savienībā kļuva brīvāks un džezs atkal sāka skanēt sabiedriskās mūzikas atskaņošanas vietās. Tie, kas izvēlējās dzezu kā fanu kustības veidotāji piederēja īpašai paaudzei – jaunajai padomju inteliģencei, kas vēlējās reformēt un liberalizēt valsti pēc Hruščova runas Divdesmitajā Partijas kongresā 1956. gadā. Galvenā reformatoru izpildinstitūcija sastāvēja no liberālās inteliģences – vīriešiem un sievietēm no pilsētu centriem, kurus sauca šestidesātniki. Tā bija elitāra paaudze, kura par savu uzdevumu uzskatīja veikt liberālu reformu un kurā bija gan intelektuāļi, gan mākslinieki, gan *nomenklatūras*¹ darboņi. Intelektuāļi, kurus varēja uzskatīt par džeza faniem, darbojās daudz un dažādās profesionālajās sfērās – tehnoloģijās, administrācijā, veselības aprūpē, vadībā, izglītībā un mākslas jomā. Šis džeza fanu kopienas pašraksturojums pauž vēlmi pēc tādu cilvēcisku vajadzību kā atklātība, siltums, beznosacījumu atbalsts, cieša brālība un domubiedru klātbūtne – apmierināšanu. Šis bija vērtības, kas bija zudušas "ideoloģiskā sabrukuma un vispārējas atsvešināšanās haosā". Padomju džeza fanu kustība kļuva par sava veida eskeipismu, jo tā palīdzēja izvairīties no vulgāras popmūzikas un padomju masu kultūras. Turklāt fanu kustība kļuva par apgaismības misiju, kurā caur nodošanos džežam varēja aizmirst par ikdienas dzīves uztraukumiem un problēmām.

Daļa no padomju džeza fanu kopienas ikdienas prakses bija radio *Amerikas balss* (*The Voice of America*) džeza stundas (*Jazz Hour*) klausīšanās Vilisa Konovera (*Willis Conover*) vadībā. Konovers kā mediators starp dzezu un faniem kļuva par īpašu džeza slavenību – mītisku figūru, pret kuru izturējās gandrīz ar reliģisku pietāti. Viņu sauca par "Džeza krusttēvu", viņa fani dēvēja sev par "Konovera bērniem" un kolekcionēja ar dzezu saistītus priekšmetus, veidojot pat īpašas "pielūgšanas" vietas – džeza stūrīšus (Ritter 2013). Galvenais Konovera slavas iemesls bija viņa balss – runas maniere, skaidra, ritmiska izruna un savdabīgs, skanīgs baritona tembrs. Viņš izmantoja arī tieši uz klausītāju vērstu izteiksmes formu, radot intimitātes iespaidu ar saviem klausītājiem, kuri klausījās pārraidi tā, it kā tā būtu veltīta katram personīgi. Tādējādi Konovers bija slavenība "bez ķermeņa", kura balss, runasveids un sarunu tēmas kļuva par pielūgsmes objektiem.

1 *De facto* elite bijušajā Padomju Savienībā un Austrumu blokā, kas kontrolēja varu gan privātajā, gan publiskajā sektorā.

Starp daudzajiem džeza faniem bija arī Leonīds Nidbaļskis no Latvijas. Viņš bija inženieris-konstruktors, kura slavenākais profesionālais sasniegums bija kafijas dzirnaviņu *Straume* izgudrošana. Šis dzirnaviņas bija ikonisks mājsaimniecības priekšmets visā Padomju Savienībā un viens no padomju labklājības simboliem.

Džeza Nidbaļska dzīvē ienāca jau pusaudžu gados, studējot paramilitāra tipa Jūrniecības koledžā, kur savādās džeza skaņas viņu sasniedza pēc drauga ieteikuma, klausoties Konovera pārraidi, kas bieži skanēja kopmītņu istabiņā. Nidbaļska interese par džeza realizējās, kad viņa nākamā sieva – Komjaunatnes aktīviste – lūdza noorganizēt džeza ansambli projektēšanas institūtā *Latgipromprom*. Vēlāk Nidbaļskis spēlēja bungu komplektu un darbojās kā menedžeris *Rīgas diksilendā*. Par viņa galveno mērķi kļuva džeza legalizēšana Latvijā, mainot tā savdabīgo pagrīdes statusu. Savu sapni viņš piepildīja 1971. gadā ², atverot džeza klubu *Allegro*. 1975. gadā Nidbaļskis kļuva par džeza festivāla *Vasaras Ritmi* tradīcijas iniciatoru un par šī festivāla menedžeri 19 gadu garumā. Intervijā Nidbaļskis sniedz ieskatu padomju džeza fanu kustībā, kas darbojās, ka efektīvs kopienas saliedējošs instruments visā Padomju Savienībā. Džeza fani, cilvēki ar kopīgu kaislību, uzskatīja sevi par tādiem, kuri atšķiras no masas, kļūstot par zināmu eliti, kas kontrastēja ar tiem, kam džeza nepatika vai kuri uzskatīja, ka džeza mūzika skan sliktāk nekā “stikla skrāpēšana ar asu priekšmetu”. Grupas identificēšanās svarīgs elements bija apģērbs.

Kopumā padomju džeza fani aktīvi attīstīja visu džeza kultūru, iesaistoties daudz un dažādos džeza pasākumos, veidojot infrastruktūru un sargājot tā vēsturi. Tādējādi padomju džeza fani bija līdzvērtīgi pasaules džeza entuziastiem – zinošiem cilvēkiem, speciālistiem, kuri ne tikai klausās džeza, bet arī aktīvi piedalās žanra attīstībā.

2 Kluba oficiālā atklāšana notika 23. janvārī.